

Czike Bernadett:

A Humán Specifikus Motívumok és az alternatív pedagógiák kapcsolata

Nekem teljes megvilágosodást adott, amikor felfedeztem (elolvastam az Affektív pszichológia c. tankönyvben) a hat humánspecifikus motívumot. Egyrészt azért, mert pontosan azokat a szükségleteket, motívumokat, hajtóerőket tartalmazzák, amik úgy gondolom, hogy rendkívül fontosak az ember életében. Nekem magyarázatot adtak egy csomó igényemre, szükségletemre, ugyanakkor pedig az alternatív pedagógiáknak egy olyan világos összefoglaló vázát adták számomra, hogy mitől alternatív egy iskola, mi az, ami a legfontosabb benne.

Rengeteg cikk és gondolat jelent meg erről a témáról az elmúlt időszakban, mégis valahogy, amikor ezt a hat motívumot, szükségletet elolvastam, akkor ráébredtem, hogy igen, valójában tényleg erről van szó. Ezek az iskolák abban mások, hogy ezeket a motivációkat veszik figyelembe, amikor pedagógiai programot írnak, amikor a gyerekekkel foglalkoznak.

Úgyhogy lássuk is, hogy melyek ezek a motívumok. Nem nagy újdonságok, az az igazság, csak valahogy rendbe teszik a dolgokat.

Az első nagyon fontos szükségletünk a társas szükséglet. Az affiliáció és intimitás szükséglete, az egymáshoz tartozás, a valakihez tartozás, a szoros hosszú-távú emberi kapcsolat szükséglete, amire mindannyiunknak szüksége van.

Most a karantén helyzet (2020. május) rettenetesen jól megvilágította ezt, hiszen egy szükségletnek mindig az a jellemzője, hogy ha hiányzik, ha nincs, csak akkor jövünk rá, hogy mennyire fontos. Most nagyon erősen kiderült, hogy az, hogy valahová tartozzunk, valamilyen közösséghez tartozzunk, valakikhez tartozzunk, mekkora jelentőséggel bír, és az mennyire meg is nő egy ilyen súlyos krízis-helyzetben.

Az iskoláról is egyértelműen kiderült, hogy az nem elsősorban a tudásnak, a tudás megszerzésének a helyszíne, hanem egy társas közeg, ahol szocializálódunk, emberi

kapcsolatokat építünk, barátságokat, szeretetet érzünk azokkal a gyerekekkel és felnőttekkel, akikkel együtt élünk, tanulunk és dolgozunk.

Az egymásra figyelés, empátia, tehát a szociális kompetenciáknak színtere az iskola, és azért éreztük rosszul magunkat, vagy érzik rosszul magukat a gyerekek is meg a felnőttek is ebben a helyzetben, mert ezek a dolgok hiányoznak. Talán lehet úgy beszélgetni, ahogyan most mi is beszélgetünk (Messengeren, online), de óriási különbség van abban, hogy személyesen találkozik az ember valakivel és kontaktust teremt, „térközt szabályoz”, megöleli, távolabb megy, empátiát gyakorol, az egész testével kommunikál.

Alternatív iskolák tanáraival vagyok szorosabb kapcsolatban, és azt látom, hogy a digitális oktatástól és a karanténtól ők jobban kétségbe estek. Az elején legfőképpen. Úgy tűnik nekem, hogy az alternatív pedagógiának, az alternatív iskoláknak a személyesség, a kapcsolat a legfontosabb, hiszen erre az együttlétre építik fel a pedagógiájukat. Ezért ez a fajta digitális, online élet, a „legyünk távol egymástól” és „nem vagyunk ott, és mindenki majd a képernyőn látszik csak”, ez valójában alapjaiban húzza keresztbe az alternatív pedagógiáknak az alapelveit és a számításait.

Azt is szokták mondani, hogy kisebb gyerekeknél ez nagyobb problémát okozott, nagyobbaknál már nem akkora probléma. Én azt gondolom, hogy alternatív iskolákban a nagyobbaknál is ugyanilyen problémát jelentett. Persze nyilvánvaló: itt nem csak alternatív iskolákról van szó, hanem minden olyan pedagógusról, akik ezzel az „alternatív szemlélettel” dolgoznak - a személyességgel, a kapcsolatépítéssel, az egymásra figyeléssel, a kooperatív tanulással. Tehát akik olyan technikákat használnak, és arra építik fel a pedagógiájukat, hogy van affiliáció és intimitás szükségletünk. Az ilyen iskoláknak és ilyen pedagógusoknak a digitális oktatás nagyon nehéz helyzetet teremtett.

Ide kapcsolódik a második humánspecifikus motívumunk, a kompetencia motívum. Ez a másik nagyon fontos szükséglet, motiváció, ami arról az érzésről, meggyőződésről szól, hogy hiszek abban, hogy hatással vagyok a környezetemre. Oda tudok hatni, tudok dolgokat irányítani. A körülöttem lévő dolgok nem sorsszerűen jönnek, hanem én

magam intézem ezeket az ügyeket, dolgokat. Hiszek abban, hogy hatással vagyok a környezetemre, és ez nagyon szoros kapcsolatban van az úgynevezett belső kontrollal, hogy belülről ellenőrzött vagyok, nem a sors irányít, nem a külvilág irányít, nem megyek a dolgok után, hanem én magam cselekszem, és én magam csinálom, alakítom a dolgokat. És hiszem azt, hogy ezeknek a dolgoknak, amiket csinállok, értelme van. Ez most itt, ebben a karanténos helyzetben szintén sérült, vagyis az a helyzet, hogy nem tudtuk ezt a szükségletet kielégíteni, mert ennek pontosan az ellenkezőjét éltük meg, egész pontosan azt éltük meg, hogy valamilyen tőlünk teljesen független dolog, egy katasztrófahelyzet, egy veszélyhelyzet irányítja az egész földkerekség életét. Tanítjuk is a pszichológiában, hogy itt a legrosszabb dolog a tehetetlenség érzése, hogy az ember nem érzi úgy, hogy tud hatni ezekre a folyamatokra.

Ennél fogva a kompetencia motívum is enyhén szólva kielégítetlen maradt az elmúlt két hónapban. A gyerekek a saját döntéseikkel és az önállósággal kerülhetnek közelebb ahhoz az érzéshez, hogy képes vagyok valamire és képes vagyok hinni is abban, hogy képes vagyok valamire. Fontos itt az önismeret és az önbizalom növelése, fontos az, hogy kipróbálhassa magát és sikere legyen. „Kipróbáltam, sikerült!” Ezek az élmények adják meg az embernek a kompetencia motívumot. Nem nehéz arra asszociálnunk, hogy a jelenlegi iskolák többségében ennek fejlesztése és kielégítése helyett ennek lefaragása és visszafejlesztése folyik. Persze mindez akaratlanul, de mégis.

A harmadik az autonómia motívum. Az első volt az affiliáció és intimitás, második a kompetencia motívum, és a harmadik az autonómia motívum. Ez a függetlenség, a szabadság vágya, ami nyilvánvaló, hogy mindannyiunkban benne van. Mindenkinek elementáris igénye van rá, és nem jó az a megközelítés, hogy vannak emberek, akik jobban szeretnek alkalmazkodni, szeretik, ha „mások mondják meg helyettük”, a diktatúrát szeretik, a hatalmat szeretik. Nem igaz! Minden emberben ott van autonómia motívum, önállóság motívum, függetlenség motívum. Minden ember szeretné a saját életét a saját irányítása alá venni, és olyan dolgokat csinálni, amik őt érdeklik, dönteni a helyzetekben. Legfeljebb leszoktatták róla, vagy félelemből nem meri ezt megtenni.

Megint az is nyilvánvaló, hogy ezt a motívumot is, mint a többi, lehet fejleszteni és lehet támogatni iskolai vagy óvodai környezetben, vagy szülői háttérrel, vagy politikai környezetben, és ugyanúgy lehet ellene is dolgozni.

Ezek mind olyan szükségletek és motívumok, amelyek a környezet által befolyásolhatóak, de alapjaiban mégis mindannyiunkban benne vannak.

A következő, a teljesítmény motiváció. Ez azért érdekes, mert ez a hat motívum közül csak az egyik, tehát nem arról van szó, hogy a teljesítmény motiváció uralja az ember egész életét, és attól vagyunk boldogok, hogyha jól teljesítünk. Nagyon fontos tudni, hogy a teljesítmény mindig egy társas összehasonlításon alapszik, mindig valamilyen közmegegyezés alapján mondjuk azt valamire, hogy teljesítmény. Ha többi ember is úgy látja, ha számokkal is tudjuk bizonyítani, akkor tartjuk teljesítménynek. Mindig összehasonlításon alapul, mindig mérhető valami, számokkal és sorrenddel lehet lejegyezni: első helyezett, 5-ös osztályzat stb. Ebből az is következik, hogy erős kapcsolata van a versennyel. Az összemérés lehetőségét általában a verseny adja. Nagy hangsúlyt kap ez az életünkben, sokkal nagyobb, mint, ami megilleti. Gondoljunk bele, hat egyenlő súlyú szükségletünk közül ez csak az egyik.

Ezt követi az önmegvalósítás szükséglet, amire például kifejezetten pozitív hatásai is vannak a karanténnak. Pillanatnyilag sok-sok tevékenységünk az önmegvalósítás kategóriájába esik, pl. a kertépítés, vagy az, hogy lefotózzuk az ablakból a kilátást és feltesszük a közösségi oldalra, hogy lám, ezt a fotót készítettem, vagy ilyen és ilyen dolgot raktam össze, azt vagy ezt főztem, vagy éppen ezt kötöttem. Ezek az önmegvalósításnak olyan területei, melyek most a karantén ideje alatt szárnyalni kezdtek.

Az is nagyon fontos dolog, hogy itt szerepet játszik egyfajta egyensúly igény is, az én meglátásom szerint. Nevezetesen, ha az egyik kompetencia területen vagy az egyik szükségletben hátrébb kerülünk, az egyik motivációt nem tudjuk megfelelően kielégíteni, akkor a másik jobban előtör bennünk, és sokkal, nagyobb erővel jön, hozakodik elő. Ez történt az önmegvalósítással. Erre a motívumra mondja azt az alternatív pedagógia, hogy a saját út megtalálása a fontos, a fejlesztő értékelés a fontos,

hiszen minden gyereknél azt kell megtalálni, hogy neki mi megy jól, milyen egyéni fejlesztésre van szüksége. Tehát nem mindenkinek kell ugyanazt megtanulnia, van, aki ebben jó, van, aki abban jó, mindenki másban tehetséges, másfajta fejlesztést igényel.

Ezek a pedagógiai elvek mind-mind olyan dolgok, amik erre a szükségletre, az önmegvalósítás szükségletére épülnek, ez az alapjuk. Szüksége van mindenkinek az önmegvalósításra, ami abból fakad, hogy éppen neki mi a jó, mi okoz örömet, mit tart fontosnak az életében. Mindig azt szoktam mondani, hogy mindenkinek kell, hogy legyen egy ügye, hogy valamit előre akar vinni, valamit akar csinálni az életben. Valamilyen ügyünk kell, hogy legyen, és azt gondolom, hogy ez maga az önmegvalósítás, hogy talállok magamnak valamilyen Ügyet. Ennek nincs köze ahhoz, hogy hogyan lehetne ezt megmérni, vagy, hogy mások erről mit gondolnak, vagy mások hogyan vannak ezzel az üggyel. Ez az én ügyem, erre születtem, ezért vagyok itt a földön.

És persze ezek az ügyek az életünk során változhatnak is. És akkor itt kapcsolódhatunk a változáshoz, a rugalmassághoz, a kockázatvállaláshoz, ami szintén fontos témánk a Változás, megújulás c. alternatív pedagógiai konferencia kapcsán.

A hatodik motívum a transztendencia. Azért kapcsolódik hozzánk különösen, mert ezt is meg lehetett most a karantén ideje alatt figyelni. Azt jelenti, hogy misztikusság-vágy, valami földön túli, egy olyan élmény iránti igény, amelyet például művészek tudnak nyújtani. Itt megfigyelhetjük, hogy hány hangverseny az, amit megnéztünk mostanában, hány kiállításra mentünk el virtuálisan, hány művészeti programot, verset halhattunk meg. Valószínű, sokkal többet, mint egyébként a nagy rohanásban szoktunk.

Tehát éppen azért lett annyira erőteljes, erősödött fel annyira most ez az igényünk, mert a valóság ezzel a vírussal pont az ellentétes érzetet adja nekünk. Az ember a fejében már állandóan ezt a félelmetes valóságot látja, ami hatalmas szorongást és félelmet kelt benne. És akkor innen el lehet menni online a bábszínházba, színházba, a vershallgatásba, a Zeneakadémiára, az ilyen koncertre, olyan koncertre. stb. Ennek azért is van most ekkora jelentősége, mert a többi féle élmény valamilyen szinten le van fékezve.

Mit hoz a jövő?

Vajon hol lesz a helye az alternatív iskolák esetében később a digitális oktatásnak? Mindenképpen azt gondolom, hogy erőteljesebb lesz a helye. Biztos vagyok benne, hogy azok a kollégák, tanítók, tanárok, akik most elkezdtek alkalmazni és tényleg mindennaposan használni, azok többet fognak élni vele.. Ugyanakkor az is nagyon fontos, hogy a digitális oktatást a helyén használjuk.. Hiszen ez is csak egy eszköz, ami igazából egy alternatívája a többi eszköznek. Mivel most rá voltunk kényszerítve, nyilván kiderült, hogy sokkal több feladatot lehet így elvégezni és sokkal több mindenről vált egyértelművé, hogy át lehet-e tenni erre az eszközrendszerre, vagy nem.

Ki-ki másként éli meg a jelenlegi változásokat. De a hagyományos oktatásban és iskolákban tantó pedagógusoknak az okozhat nagy nehézséget, hogy egyértelművé vált az, amit mindenki tud, és már régóta tud, hogy igazából a tananyag ott van az interneten. Már régen nem arról van szó, hogy az ismereteket kellene csoportba szedni és átadni. Így, hogy most mindenki a gép és az internet előtt ül, ez is annyira magától értetődő lett, hiszen, ha egy másik gombot nyom meg a diák, akkor nem mi vagyunk ott jelen a képernyőn, hanem maga az ismeret. Hiszen ott vannak azok a tudások, amelyekből mi dolgozatot vagy felmérést akarunk íratni. Szerintem most a tanároknak az okozza a nagy kihívást, hogy hogyan lehet akkor cselekedtető, tevékenykedtető, kicsit konstruktívabb megoldásokat kívánó feladatokat adni, hogy ha kiesik a kezükből az ismeret-átadási funkció.

És még egy dolog, amiben változás lesz biztosan: és ez is olyasmi, amit az alternatív iskolák nagyon régóta mondanak. Nevezetesen, hogy a szülőnek és a pedagógusnak együtt kell működni. Nem létezik az, ami nagyon sokszor most is megfigyelhető, hogy egymásra tolják át a problémát. Az egyik a tanárt a másik a szülőt hibáztatja, hogy „ilyen gyerekekkel nem tudok mit kezdeni”. Az ún. „Máskor scináljanak jobb jerekeket” szemlélet sokszor ma is uralkodik, ahogyan ezt Weöres Sándor szellemesen megírta. Az a teljesen nyilvánvaló dolog, hogy a szülők és a tanárok egy hajóban eveznek, talán most, a karantén és a digitális oktatás hatására gyökeret ver a magyar iskolák pedagógiai gondolkodásban.

Nagy változás lesz az is, hogy a tananyag centrikusságnak ezennel vége lesz.

Valószínűleg a különböző digitális eszközök használatára is sokkal nagyobb lesz most már a hajlandóság, mert most kényszerből kipróbálták azokat a tanárok.

A szülő és a tanár közötti viszony szorosabb lesz és empatikusabb. Beleláttak ugyanis egymás munkájába.

Ugyanakkor teljesen nyilvánvalóvá vált az is, hogy az iskola elsősorban szocializációs közeg, közösség. Rendkívül fontos a gyerekek és a tanárok életében tudomásul venni, hogy az iskola elsődleges funkciója nem a tananyag elsajátíttatása, hanem a szocializáció. Annak a ténynek a figyelembevétele és kihasználása, hogy a közösség inspirál és előre visz. Az, ami eddig olyan természetes volt, hogy együtt vagyunk, együtt csinálunk dolgokat, az reményeim szerint most végre érték lesz. Nagyon bízom benne, hogy a mostani nehéz helyzet és a digitális oktatás tapasztalatai a kooperatív tanulás, a szociális kompetencia, a fejlesztés irányába fogja elvinni az oktatást.

Összességében reménykedem abban, hogy a közeljövőben elég sok változás fog bekövetkezni. Mert most olyan dolgokra derült fény, amiket nagyon régóta előadásokon, képzéseken tanítunk, mondunk, hirdetünk, a modern pedagógia tankönyvekbe írnak régóta. De akkor van a legnagyobb ereje ezeknek a gondolatoknak, amikor valaki meg is éli őket, és ezáltal sokkal erősebben hatnak, mintha bárhol elolvasná, bárhol megtanulná vagy bárkitől meghallgatná. Úgy is mondhatjuk, hogy akkor ébred rájuk, amikor átéli azokat. És így van ezzel most az iskola minden szereplője, csomó minden most válik nyilvánvalóvá. A legnyilvánvalóbb pedig éppen az, hogy mindenképp gyökeres változás kell.